

Danske økonomers møde med Keynes' General Theory

Poul Nyboe Andersen

Gl. Strandvej 19, 3050 Humlebæk

SUMMARY: *The article comments on a Danish dissertation on the evaluation of fiscal-policy ideas in Denmark 1930-1945 by Niels-Henrik Topp.*

Forfatteren af denne afhandling skildrer de finanspolitiske ideers udvikling i Danmark i en periode, der var udløbet, før han selv kom til verden. For ham er bogen derfor et stykke historieskrivning baseret på skriftligt materiale. Anderledes for en person af årgang 1913, der begyndte det statsvidenskabelige studium i 1932 og tog eksamen i januar 1939, og som allerede før sin eksamen var begyndt at tage del i den økonomiske debat. Her blander der sig et element af egen oplevelse ind i de skriftlige vidnesbyrd.

Det er på denne baggrund, jeg gerne vil gøre nogle bemærkninger, der mest knytter sig til afhandlingen set som en historisk fremstilling.

Lad mig begynde med bogens konklusion vedrørende danske økonomers modtagelse af Keynes' *General Theory*. Den rummes i følgende citat fra s. 207-8:

»De danske økonomer, som var præget af Stockholm-skolens arbejder, har næppe følt sig ramt af Keynes' kritik af den herskende teori, og de har næppe heller umiddelbart følt sig tiltrukket af hans teori. Holdningen blandt de danske økonomer synes derfor på mange måder at kunne beskrives med den karakteristik, som Gunnar Myrdal senere har givet af holdningen blandt de yngre svenske økonomer:«

»The Keynesian revolution ... was mainly an Anglo-American occurrence ... In Sweden where we grew up in the tradition of Knut Wicksell, Keynes' works were read as interesting and important contributions along a familiar line of thought, but not in any case as a revolutionary breakthrough«. (Gunnar Myrdal: *Against the Stream*, 1972).

Hvis Keynes' teori ikke blev opfattet som en revolutionerende nyskabelse, men blot som en alternativ måde at udtrykke sammenhængen i det økonomiske system på, der i store træk stemte overens med den almindelige opfattelse, kan det ikke undre, at man ikke kan efterspore et teoretisk opgør omkring bogen i Danmark«.

Artiklen bygger på min oppositon ex auditorio ved forsvaret af Niels-Henrik Topps disputats *Udviklingen i de finanspolitiske ideer i Danmark 1930-1945* den 6. marts 1987.

Danske økonomers møde med Keynes' General Theory

Poul Nyboe Andersen

Gl. Strandvej 19, 3050 Humlebæk

SUMMARY: *The article comments on a Danish dissertation on the evaluation of fiscal-policy ideas in Denmark 1930-1945 by Niels-Henrik Topp.*

Forfatteren af denne afhandling skildrer de finanspolitiske ideers udvikling i Danmark i en periode, der var udløbet, før han selv kom til verden. For ham er bogen derfor et stykke historieskrivning baseret på skriftligt materiale. Anderledes for en person af årgang 1913, der begyndte det statsvidenskabelige studium i 1932 og tog eksamen i januar 1939, og som allerede før sin eksamen var begyndt at tage del i den økonomiske debat. Her blander der sig et element af egen oplevelse ind i de skriftlige vidnesbyrd.

Det er på denne baggrund, jeg gerne vil gøre nogle bemærkninger, der mest knytter sig til afhandlingen set som en historisk fremstilling.

Lad mig begynde med bogens konklusion vedrørende danske økonomers modtagelse af Keynes' *General Theory*. Den rummes i følgende citat fra s. 207-8:

»De danske økonomer, som var præget af Stockholm-skolens arbejder, har næppe følt sig ramt af Keynes' kritik af den herskende teori, og de har næppe heller umiddelbart følt sig tiltrukket af hans teori. Holdningen blandt de danske økonomer synes derfor på mange måder at kunne beskrives med den karakteristik, som Gunnar Myrdal senere har givet af holdningen blandt de yngre svenske økonomer:«

»The Keynesian revolution ... was mainly an Anglo-American occurrence ... In Sweden where we grew up in the tradition of Knut Wicksell, Keynes' works were read as interesting and important contributions along a familiar line of thought, but not in any case as a revolutionary breakthrough«. (Gunnar Myrdal: *Against the Stream*, 1972).

Hvis Keynes' teori ikke blev opfattet som en revolutionerende nyskabelse, men blot som en alternativ måde at udtrykke sammenhængen i det økonomiske system på, der i store træk stemte overens med den almindelige opfattelse, kan det ikke undre, at man ikke kan efterspore et teoretisk opgør omkring bogen i Danmark«.

Artiklen bygger på min oppositon ex auditorio ved forsvaret af Niels-Henrik Topps disputats *Udviklingen i de finanspolitiske ideer i Danmark 1930-1945* den 6. marts 1987.

Efter min opfattelse overvurderer forfatteren her den grad, hvori vi, der blev økonomiske kandidater for henved 50 år siden, var »præget af Stockholm-skolens arbejder«. De første af disse arbejder (Ohlins *Penningpolitik* etc. og Myrdals bog om finanspolitikken) udkom i 1934, men begrebet »Stockholm-skolen« opstod vel næppe før 1937 med Lundbergs *Studies in the Theory of Economic Expansion* (som forfatteren slet ikke nævner), jfr. også at det først er i august 1987, man vil fejre 50-året i Stockholm. Ingen af disse arbejder indgik i vort egentlige pensum, men vi læste dem naturligvis i forbindelse med seminarer og store opgaver, ganske som vi læste *The General Theory* fra 1936.

Jeg mener heller ikke, at vi »grew up in the tradition of Knut Wicksell«. Vi læste Wicksell og opgav første del af hans *Föreläsningar* som pensum. Men det føltes egentlig mest som en interessant afvigelse fra den tradition, vi blev oplært i: den neoklassiske statiske ligevægtsteori. I vort pensum indgik også Gustav Cassels *Teoretisk Socialekonomi*, og vi følte nok, at han med sin udbygning af Walras i form af den regelmæssigt fremadskridende ligevægtsøkonomi passede bedre ind i den danske lærebogstradition end Wicksell.

Det grundlæggende værk i den tradition var Marshalls *Principles* og det nærmeste vi kom til en makroøkonomisk fremstilling var bind II af Axel Niensens *Bankpolitik*. Axel Nielsen var givetvis påvirket af Wicksell, men jeg mindes ikke, at han viste nogen stærk interesse for Stockholm-skolens arbejder, og overfor Keynes' *General Theory* var han direkte afvisende.

Nu var det nye hos Keynes jo ikke et brud med det statiske i vor lærebogstradition, men derimod at gøre nationalindkomst og beskæftigelsesgrad til de centrale størrelser, som ligevægtssystemet skulle forklare. Efterlyste man som stud. polit. i midten af 30'erne i den økonomiske teori en forklaring på datidens altoverskyggende økonomisk-socialt problem, arbejdsløsheden, så kunne man f.eks. læse Pigous *Theory of Unemployment* fra 1933, en grundig analyse af emnet ud fra neoklassisk teori, som ender i en påvisning af, at arbejdsløshed enten skyldes friktion med hensyn til tid, sted eller uddannelse eller også en for høj realløn fremkaldt af fagforeningskrav, der støttedes af det sikkerhedsnet, som blev udspændt af den offentlige socialpolitik.

Det var en fremstilling, man ikke rigtig kunne bruge til noget i praksis, hvis man ville gøre en indsats mod arbejdsløsheden. Anderledes med *The General Theory*. Her følte man som noget afgørende nyt, at man fik en samfundsøkonomisk model, man kunne bruge til noget, når det gjaldt at forklare økonomiske misforhold og anvise veje til at ændre dem.

Netop dette er vel forklaringen på, hvad forfatteren selv fremhæver s. 210, at der i de følgende år kom en »meget omfattende og emnemæssigt meget vidtspændende« gruppe artikler med udgangspunkt i *The General Theory*, skrevet hovedsagelig af »øko-

nomer som var uddannet i slutningen af 30'erne«. Jeg var en af dem og jeg skrev ikke blot bøger og artikler, men holdt adskillige foredrag, derunder sågar et radioforedrag i sommeren 1938, som i *Politiken* blev anmeldt særdeles positivt af Poul Henningsen.

II: Et hovedpunkt i afhandlingen er en analyse af professorudvalgets betænkning af 2. marts 1943 og den debat mellem Jørgen Pedersen og H. Winding Pedersen, som betænkningen gav anledning til. Der kan ikke være nogen tvivl om, at forfatteren hermed har givet nutid og eftertid standardværket om professorudvalget og dets arbejde.

På den baggrund burde alle tilgængelige og relevante oplysninger om udvalget have været medtaget. Det burde være nævnt, at Thorkil Kristensen p. gr. af sygdom ikke deltog i arbejdet med 1943-betænkningen og ikke har underskrevet den. Indirekte har han dog godkendt den ved at underskrive en henvendelse fra udvalget til regeringen af 10. april 1943, aftrykt i udvalgets betænkning af 1945 om *Økonomiske Efterkrigstidsproblemer* som bilag 1.

Også Axel Nielsen var syg. Han har dog underskrevet betænkningen, men med den bemærkning, at han kan »tiltræde de almindelige retningslinier, der kommer til udtryk i ovenstående betænkning«.

Der var altså kun to aktive professorer i udvalget, da betænkningen blev til, nemlig Carl Iversen og Winding Pedersen, og man tager næppe fejl i at antage, at Winding Pedersen i sin debat med Jørgen Pedersen i virkeligheden forsvarede en fremstilling, han selv var hovedforfatter til, forsåvidt angår de mere teoretiske overvejelser.

I den forstand er udtrykket »professorudvalget« altså berettiget, skønt flertallet af medlemmerne var embedsmænd og formanden (hvad ikke er nævnt) var en af disse, nemlig Knud Korst.

I note 35 på s. 242 står der en mystisk bemærkning om, at »endvidere tiltrådte S. Hartogsohn udvalget og deltog i alle dets forhandlinger«. Noten er citeret fra indledningen til udvalgets 1945-betænkning, som Hartogsohn er medunderskriver af. I 1943-betænkningen forekommer navnet Hartogsohn imidlertid ikke.

Forklaringen er at søge i de særlige forhold under besættelsen. Der havde været kritik i nazisternes avis *Fædrelandet* af, at Hartogsohn som jøde var placeret på en central post som chef for nationalbankens sekretariat. Man ønskede derfor i 1943 ikke at eksponere Hartogsohn yderligere ved at gøre det offentligt bekendt, at han var medlem af udvalget. I stedet fandt Bramsnæs sammen med finansminister Koefoed på den løsning, at udvalgets officielle mødested skulle være i nationalbankens lokaler, og at nationalbankens sekretariat skulle bistå udvalget i dets arbejde.¹

1. Jeg er nationalbankdirektør Svend Andersen taknemmelig for denne oplysning.

Det lykkedes iøvrigt Bramsnæs at udvirke, at Hartogsohn, der gik under jorden ved jødeforfølgelserne i oktober 1943, blev sikret frit lejde, så han kunne fortsætte sit arbejde i banken (og dermed i udvalget), indtil han efter befrielsen kunne fremtræde offentligt som medlem af udvalget.

III. Jeg har med megen interesse læst afsnittene om de politiske partiers holdning til finanspolitikken i perioden 1930-45. Jeg finder det fortjenstfuldt, at dette spørgsmål er behandlet så udførligt i en økonomisk disputats og ikke er overladt til politologer eller historikere. Det har givet den økonomiske fremstilling en bredde, som ikke er almindelig i vor specialiserede tidsalder.

Forfatteren er inde på, at der var enkelte forketingsmedlemmer, der var påvirket af de nye ideer allerede før 1945. Han nævner særlig V. Buhl og Bertel Dahlgård. Han filosoferer også over, hvad årsagerne hertil kan være, og henviser generelt til, at »gruppen af yngre økonomer, der var blevet uddannet i slutningen af 30'erne, kunne påvirke rigsdagspolitikkerne gennem partiforeningerne og som rådgivere« (s. 343). Det nævnes specielt, at Buhl nok var påvirket af embedsmænd som Jørgen Dich og Viggo Kampmann m.fl. Derimod gives der ingen forklaring på Bertel Dahlgårds kendskab til de nye tanker. Den er dog ellers meget nærliggende. For det første var Dahlgård selv cand.polit. – ganske vist af årgang 1913, men dengang var dog både Birck, Axel Nielsen og Warming professorer ved universitetet ganske som i begyndelsen af 30'erne, og det teoretiske grundlag havde såmænd ikke ændre sig så voldsomt i de mellemliggende 20 år. Og så havde Dahlgård jo tre sønner, der blev cand.polit. i henholdsvis 1939, 1943 og 1947, så han savnede bestemt ikke rådgivere i den nyere teoretiske udvikling.

Forfatteren har vist en umådelig energi og flid i retning af at opspore og gennemgå alt relevant materiale om emnet. Således tæller litteraturfortegnelsen ikke færre end 713 numre. Alligevel er der en pjece, som støvsugeren ikke har fået med, skønt den bærer titlen *Lån eller skat?* Den er udsendt på Gads forlag i marts 1940 som optryk af artikler i *Berlingske Aftenavis*, og er skrevet af en mand som på dette tidspunkt var medlem af Venstres Folketingsgruppe, nemlig dr.ing. Rud. Christiani. Jeg bør med det samme røbe, at mit kendskab til denne pjece hænger sammen med, at jeg i vinteren 1939-40 et par timer dagligt fungerede som økonomisk-politisk sekretær for dr. Christiani.

Pjecen er skrevet på baggrund af forholdene i den første krigsvinter, altså før besættelsen, da økonomien var præget af pengeknaphed, stigende rente og arbejdsløshed, og forfatterens påstand er, at det under disse unormale forhold ville være forsvarligt at dække en større andel end normalt af statens udgifter ved låntagning.

Pjecen undersøger derfor de argumenter, der sædvanligt anføres mod lånefinansie-

ring. Om den gængse betragtning, at man herved overvælter byrderne på fremtiden, hedder det bl.a. (s. 21), at den nødvendige nedgang i forbruget må bæres allerede af den nulevende generation, men ved en delvis finansiering af statsudgifter ved indenlandske lån i stedet for skatter fordeler man den nødvendige forbrugsindskrænkning på en lempelig måde mellem skatteyderne som helhed og den gruppe, der yder staten lån. Dette fører til ændringer i den fremtidige indtægts- og formuefordeling, men der er ikke tale om nogen simpel og direkte overvæltning af nutidens byrder på fremtiden.

For at begrænse risikoen for, at statslån fører til øget inflation, stilles bl. a. forslag om at udbyde et præmieobligationslån. (Noget i den retning skete i 1942 med de såkaldte små statsspareobligationer, og under Thorkil Kristensen som finansminister blev der i 1947 indført egentlige præmieobligationer).

Det er rimeligt at spørge, om disse synspunkter fik nogen indflydelse på den økonomiske politik. Jeg har haft lejlighed til at gennemse forhandlingsprotokollen for Venstres rigsdagsgruppe for årene 1939-41. Det fremgår, at Christiani ved adskillige lejligheder fremførte de i pjecen offentliggjorte betragtninger. Han hørte imidlertid ikke til gruppens inderkreds, og det fremgår klart af afhandlingens citater af Niels Elgaards og Knud Kristensens ordførertaler ved finanslovsdebatterne i 1940, 41 og 42 (s. 338f), at disse to indflydelsesrige medlemmer af Venstres gruppe var solide tilhængere af de gamle finanspolitiske ideer.

IV. Når jeg har gennemgået et par årgange af Venstres forhandlingsprotokol, har det også været for at foretage en enkelt stikprøvekontrol af afhandlingens gengivelse af de politiske synspunkter. Forfatteren holder sig til *Rigsdagstidende og Rigsdagsårbogen*, men der kunne jo internt i partierne være fremført afvigende opfattelser. Jeg har i denne forbindelse endvidere gennemgået de fortrolige meddelelser, som Venstres sekretariat i hele perioden 1930-45 sendte ud til partiets tillidsmænd.

Jeg har i dette materiale - der er ganske omfattende, selv om det kun vedrører et af rigsdagens partier - ikke fundet noget, der modsiger den fremstilling, der er givet i afhandlingen, og heller ikke fundet væsentlige synspunkter, som burde være medtaget i denne.

Jeg har derfor det bestemte indtryk, at betragtet som historieskrivning om de politiske partiers finanspolitiske synspunkter 1930-45 er der tale om et gedigent arbejde gennemført med stor flid og præcision. Jeg tror, at adskillige også i en yngre generation end min vil sætte pris på, at der stadig kan skrives afhandlinger for den statsvidenskabelige doktorgrad i en sådan form, at de er tilgængelige for en ret stor kreds af læsere med interesse for sammenhængen mellem økonomi og politik.